

тільки обмашених підлог, печей особливих конструкцій з коробчастим склепінням та димарем. Керамічний матеріал також має характерні риси: по-перше, значне поширення великих посудин для зберігання зерна; по-друге, типовість амфороподібних виробів; по-третє, значна кількість (близько 50) мініатюрних посудин, що, безумовно, використовувалися як дитячі іграшки.

и. и. ЗАЕЦ

Клищев — новое поселение трипольской культуры на Южном Буге

Резюме

В статье изложены результаты исследования памятника трипольской культуры — Клищева на Южном Буге, относящегося к переходному периоду В I—В II. Учитывая, что до настоящего времени не были известны трипольские памятники, непосредственно следующие за Сабатиновкой I, в этом аспекте поселение имеет особую ценность.

Полученный археологический материал (девять вкладышей для серпов, наличие больших зернохранилищ и крупных сосудов для хранения зерна) дает основание сделать вывод о том, что Клищев представляет собой аграрное поселение, возникшее на древнем поле, где, вероятно, применялась примитивная ирригация. Кроме того, наблюдаются особенности в архитектуре: сочетание фундаментальных помещений с пристройками к ним, наличие только земляного пола без специального глинобитного фундамента, а также печей своеобразных конструкций с коробчатым сводом и дымоходом.

г. л. ЄВДОКИМОВ, в. г. ЗБЕНОВИЧ

Ранньотрипільське поселення поблизу с. Бернашівка на Вінниччині

В 1969 р. під час розвідки в зоні затоплення майбутньої Могилів-Подільської ГЕС на Середньому Дністрі, поблизу с. Бернашівка Могилів-Подільського району Вінницької області, було виявлене поселення, матеріалам якого притаманні виразні риси нижньодунайської неолітичної культури Боян. В 1970 р. пам'ятка була додатково обстежена загоном Середньодністровської експедиції ІА АН УРСР*.

Поселення розташоване на південно-західній околиці села, трохи нижче гирла р. Жван, лівої притоки Дністра, і займає західний схил та вершину горбоподібної ділячки першої дністровської тераси**. Вздовж берега воно тягнеться на 110 м, ширина його (від краю тераси до зворотного схилу пагорба) 130 м.

Зачистка зрізу виявила такі на шарування: 0—0,3 м — гумус, 0,3—1 м — брунатний гумусований суглинок, нижче — жовтий суглинок. Культурний шар, потужність якого досягає 0,6—0,7 м, починається з глибини 0,3 м і містить значну кількість уламків посуду, кістки, кремінь, стулки черепашок.

Для визначення збереженості культурного шару та пошуків житло-

* Керівник експедиції С. М. Бібіков.

** На вершині пагорбу і його зворотних схилах зібрано порівняно невелику кількість уламків столового та кухонного трипільського посуду й крем'яні знаряддя праці. Очевидно, тут було поселення, яке попередньо можна віднести до початку пізнього етапу культури.

во-господарських об'єктів на площі поселення в різних місцях було закладено п'ять розвідувальних шурфів. Шурф № 2 (на схилі пагорба, за 19 м від краю тераси; розміри - $1,3 \times 1,3$ м) з першого штиха до глибини 0,65 м від поверхні дав значну кількість культурних залишків. Далі вглиб (до 1,35 м) вони трапляються переважно в темному заповненні північної половини шурфа; в південній його половині починаючи з 1 м йде жовтий стерильний суглинок. Очевидно, шурф зачепив заглиблене житло, головним чином його менш глибоку південну частину.

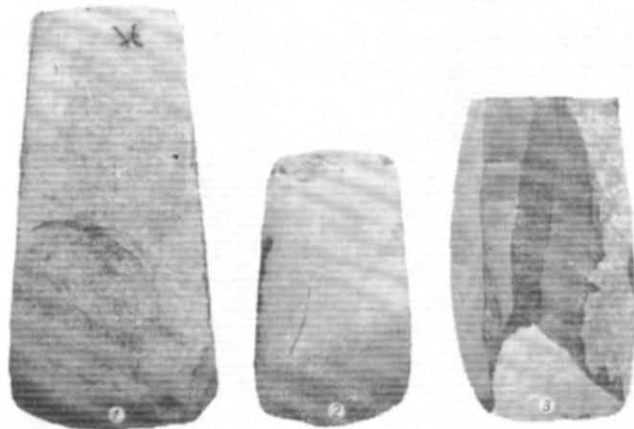

Рис. 1. Вироби з каменю:
1, 2 — сланцеві сокири-тесла, 3 — крем'яний пуклеус.

Шурф № 5 (ближче до вершини пагорба; розміри $1,35 \times 1$ м) на глибині 0,4 м прорізав залишки наземного глинобитного житла, долівка якого товщиною 6—7 см складається з шару перепаленої червоної глини з домішкою полови. На долівці, в ній і під нею (на глибині 0,3—0,55 м) знайдено перепалену кераміку, крем'яні відщепи. Значно нижче, на глибині 1,35—1,5 м (жовтуватий суглинок), в південно-західній частині шурфа, виявлено уламки вапняку, що лежать щільно один до одного, місцями в два яруси. При розчистці каміння піяких культурних залишків не виявлено. В інших шурфах до глибини 0,5—0,6 м трапляються поодинокі фрагменти кераміки, кістки.

З поселення походить досить велика колекція кераміки та знарядь праці. Серед останніх переважають крем'яні вироби — невеличкі призматичні, округлі скребки па відщеплах, кінцеві скребки на пластинках, мікропластинки, вкладиші серпів. Є також кілька пуклеусів — конічних, олівцеподібних та призматичних (рис. 1, 3).

Численними є сланцеві сокири-тесла з добре відшліфованою поверхнею, що мають клиноподібне або асиметричне лезо (рис. 1, 1, 2). Знайдено також передню частину просвердленої кам'яної сокири з трохи заокругленим та звуженим лезом (рис. 2, 8).

Слід згадати невеличкий ромбічний амулет-підвіску (збереглася його половина) з отвором в центрі, виготовлений з тонкої плити темного сланцю; поверхня його старанно відшліфована (рис. 2, 6).

Численна кераміка поселення поділяється за технологічними ознаками на дві групи: столову (вона значно переважає кількісно) та кухонну.

Столовий посуд (рис. 2, 1—4, 7; 3, 1—20) має у глині домішки піску та зрідка шамоту. Поверхня посудин (сірого та жовтуватого-брунатного кольорів) лощена й прикрашена глибоко врізаним орнаментом — рядами трикутників, квадратів, спіральних стрічок. Подекуди стрічки складаються з квадратів або трикутників, розміщених у шаховому порядку. Дуже часто орнамент заповнений білою пастою. Вирізняються такі фор-

ми посудин: неглибокі відкриті тарілки з широкими плоскими вінцями, невеликі чаші з трохи загнутими до середини вінцями та маленькими вертикальними отворами-вухками на стінках.

Часто трапляються уламки тонкостінних, добре лощених горщиків, прикрашених горизонтальними канелюрами, зубчастим штампом чи тошкими врізаними лініями. Ці види орнаменту іноді поєднані (рис. 2, 2).

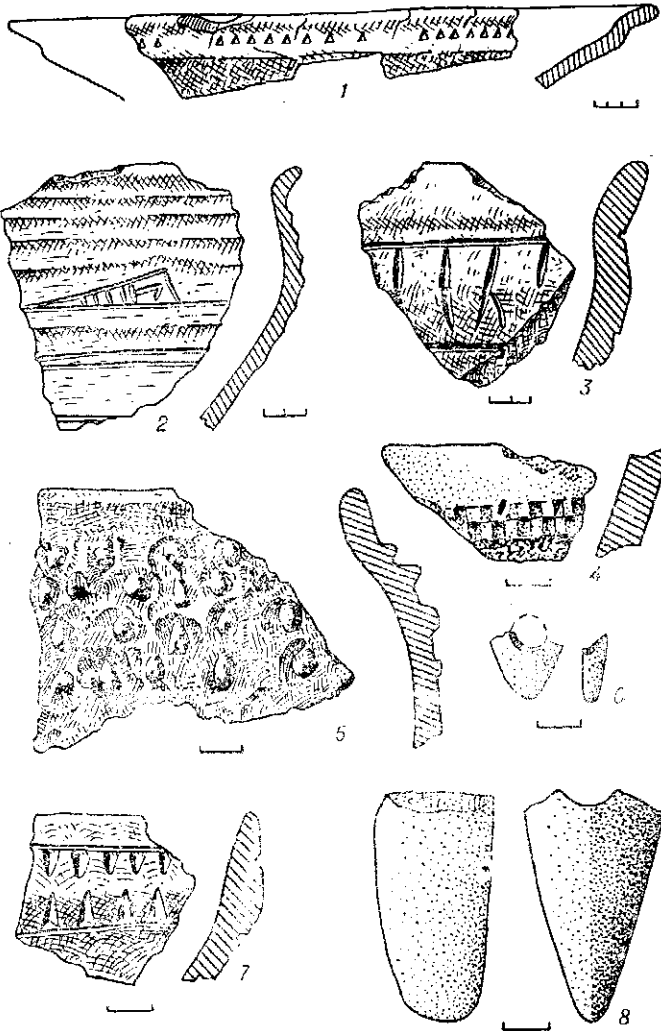

Рис. 2. Посуд (1—5, 7) та вироби з каменю (6, 8).

Кухонний посуд (рис. 3, 21—23) звичайно товстостінний, в сірувато-жовтій глині — домішки шамоту та жорстви. Зовнішня поверхня шорстка, із слідами пальцевого згладжування. Край вінця деяких посудин підкреслені рядом нігтьових заглиблень, нижче йде шорстка поверхня. Остання переважно суцільно орнаментована защипами. Вони є, зокрема, на фрагменті невеликого опуклого горщика з прямими вінцями (рис. 3, 5).

Керамічний комплекс поселення в Бернашівці досить виразний і найближчі аналогії знаходить у посуді відомих поселень — Флорешти в Молдавії¹ та Ізвоаре (шар I, I) в Румунії². Дуже близька до нього і

¹ Т. С. Пассек. Раннеземледельческие (трипольские) племена Поднестровья. МИА, № 84. М., 1961, стор. 193—203.

² R. Vulpe. Izvoare. București, 1957.

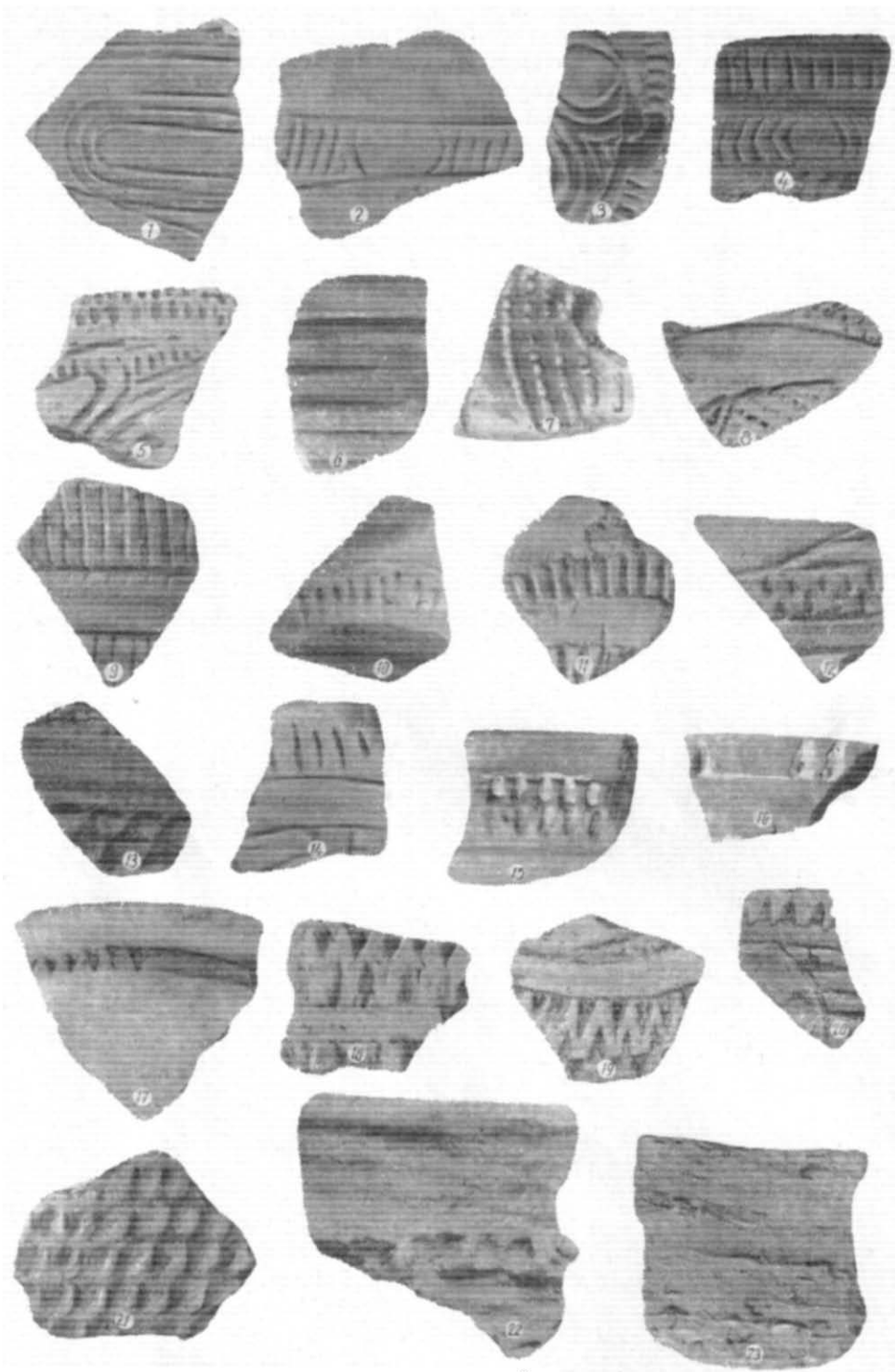

Рис. 3. Посуд з поселення Бернашівка (1—23).

кераміка поселення Ларга-Жіжія в Румунії³. Посуд всіх цих пам'яток відбиває помітний вплив культури Боян, але він має також риси ранньотрипільської кераміки. Не випадково згадані поселення належать до найдавніших фаз розвитку культури Прекукутені (за термінологією румунських авторів) або раннього Трипілья. Бернашівка є поки що першою на Україні й найбільш східною пам'яткою з боянськими рисами. В цьому розумінні можна твердити про її дотрипільський час. Генетична спорідненість поселення з численними ранньотрипільськими пам'ятками Дністра (Лукою-Врублівецькою, Брагою, Берновим топчо) не викликає сумніву, отже наступні дослідження в Бернашівці сприятимуть розв'язанню проблеми походження трипільської культури на Подністров'ї та Україні взагалі.

Г. Л. ЕВДОКИМОВ, В. Г. ЗБЕНОВИЧ

Раннетрипольское поселение у с. Бернашевки на Винничине

Резюме

Разведочные раскопки на поселении у с. Бернашевки Могилев-Подольского района Винницкой области показали, что его материалы вместе с раннетрипольскими имеют черты нижнеднестровской неолитической культуры Боян (специфические формы посуды, углубленный орнамент в виде треугольников и квадратов, расположенных иногда в шахматном порядке и заполненных белой пастой). Ближайшими аналогиями Бернашевки являются известные поселения Извоаре (I, I) в Румынии и Флорешты в Молдавии. Очевидна генетическая связь Бернашевки с последующими по времени раннетрипольскими поселениями Среднего Днестра (Берново, Лукой-Врублевской и т. д.). Дальнейшие исследования памятника помогут решению вопроса о сложении трипольской культуры на Украине.

К. В. КАСПАРОВА

Зарубинецький могильник в с. Могиляни на Ровенщині

Для вивчення питань слов'янського етногенезу важливе значення мають дослідження на Поліссі та Волині старожитностей зарубинецької культури, етнічна належність якої дискусійна. Найбільш ранні її пам'ятки в Прип'ятському Поліссі з'являються наприкінці II ст. н. е. (могильник Черськ)¹ і поширюються по середній течії Прип'яті, в пониззі Стирі та Горині. В другій половині I ст. н. е. на цій території зарубинецька культура, представлена головним чином могильниками Велемичі II², Отвержичі та ін., припинила своє існування. Саме до кінця I ст. н. е. належать свідчення Тацита про розміщення слов'янських племен венедів у правобережному басейні Прип'яті, по течії Тетсрева та у верхів'ях Південного Бугу. Проте достовірних археологічних пам'яток, відповід-

³ Л. Д. Александреску. О второй фазе докукутенской культуры.— *Dasia*, V, 1961, стор. 21—37.

¹ Ю. В. Кухаренко. Памятники железного века на территории Полесья.— *САИ—Ді. М.*, 1961, стор. 66—68.

² К. В. Каспарова. Зарубинецький могильник Велемичі II.— *АСЭ*, № 14. Л., 1972.